

Къпиновският манастир „Св. Николай Чудотворец“ по време на Възраждането

Павлина Владева
НЧ „Надежда 1869“, гр. Велико Търново

The Kapinovo monastery „St. Nicolai the Wonderworker“ during the Revival

Pavlina Vladeva
National community center „Nadezhda 1869“, Veliko Tarnovo

Abstract: *The subject of this study is the Kapinovo monastery „St. Nicolai the Wonderworker“ during the Revival. The royal monastery was founded in 1272 with the patronage of King Constantine Tych-Assen. It is one of the oldest and largest Bulgarian monasteries. During the Ottoman rule, it was pillaged, devastated and set ablaze by kardzhalii (turkish outlaws). It was rebuilt twice in 1835 and 1856. During the Revival it was a significant spiritual, enlightenment and revolutionary center. It is closely linked to the struggles for an independent church, nationwide education and political freedom. In 1830 a monastery school was founded there. Freedom fighters sought refuge in the monastery: Velchova plot 1835, Captain Dyado Nikola's uprising 1856, Hadji Stavreva rebellion 1862. Under the Russo-Turkish wars (1877–1878) the monastery shelters refugees from the town of Elena, which was burned down by the Turks in November 1877. A Russian military infirmary for the wounded warriors was also organized. Lieutenant Colonel Georgi Ulagai and 32 Russian soldiers are buried in the yard of the monastery. Four monks from the holy cloister have reached the pinnacles of hierarchical service by being elected metropolitans. The monastery is seen as a fortress of Bulgarian spirituality and guardian of our cultural and historical heritage.*

Keywords: *The Kapinovo monastery „St. Nicolai the Wonderworker“, independent church, abbot, revolutionary center, metropolitan, Russo-Turkish wars (1877–1878), Russian military infirmary, refugees.*

Резюме: Обект на проучване е Къпиновският манастир „Св. Николай Чудотворец“ по време на Възраждането. Царският манастир е основан през 1272 г. с покровителството на цар Константин Тих-Асен. Той е един от най-старите и най-големи български манастири. По време на Османското владичество е ограбван, опустошаван и опожаряван от кърджалийски банди. Възстановяван е два пъти през 1835 г. и 1856 г. По време

на Възраждането е значим духовен, просветен и революционен център. Той е тясно свързан с борбите за независима църква, национално образование и политическа свобода. През 1830 г. в него е открито килийно училище. Борците за свобода намират убежище в манастира: Велчова завера 1835 г., Въстанието на капитан дядо Никола 1856 г., Хаджи Ставрева буна 1862 г. По време на Руско-турската война (1877–1878) манастирът приютава бежанците от град Елена, опожарена от турците през ноември 1877 г. Организиран е Руски военен лазарет за ранените войни. Подполковник Георги Улагай и 32 руски войника са погребани в двора на манастира. Четири монаха от светата обител са стигнали до върховете на иерархическото служене, като са избрани за епископи. Манастирът е крепост на българската духовност и пазител на нашето културно-историческо наследство.

Ключови думи: Къпиновски манастир „Св. Николай Чудотворец“, независима църква, игумен, революционен център, епископ, Руско-турска война (1877–1878), Руски военен лазарет, бежанци.

От век на век преминава преданието за един от основателите на манастира – преподобния Сергей Къпиновски просиял с праведен живот и народополезни дела. Манастирът е основан през 1272 г., с покровителството на цар Константин Тих-Асен (1257–1277), който дарява манастира с просторни ниви, гори и добитък. Царският манастир е един от най-старите и най-големи български манастири. „Счита се, че сегашният храм е изграден през 1272 г. Историческо основание за това има в преданието, записано на външната страна на храма, което гласи: „Перво создася храм сей во имя Троице Святей Къпиновского обителя чудотвореца Никола Святителя, Лето Господне 1272. Обновление храма 1835 г.“¹ Вторият документ е летописна бележка, проучена от архимандрит Нестор: „Подновися тази свята церква святому Николаю от Игумена х. Нефталима и учеников его сос християнска помощ на година 1835 г.“²

През 1773 г. Преподобният Паисий Хилендарски донася своята „История славянобългарска“ в Къпиновския манастир. Поп Стоян Граматик от село Кованлък (сега с. Пчелище) я преписва. Преписът носи името „Кованлъшки“.

В края на 18 век, вероятно през 1795 г. манастира е нападнат, разграбен и опустошен от кърджалийските разбойници

на търновския войвода Кара Хисикирата. „Игуменът х. Нефталим успял да избяга и да се спаси с монасите в близката гора. При бягството си той взел със себе си само манастирския поменик-триптих. Останалите ценности в храма били ограбени. Иконите и старите ръкописни книги – изгорени”³ Архимандрит х. Нефталим е роден в село Церова кория, Търновско. Бил е игумен 52 години – от 21 септември 1794 г. до 30 януари 1846 г. Той не само възстановява светинята, но и оставя писмени данни за опожаряването на манастира и неговото възобновяване. Възстановяването на манастирския храм, жилищните и сервизните помещения, магерницата, мазите, килиите и други е дело на уста Коста Арнаут. Църквата е стенописана от папа Йонко от Трявна. Х. Нефталим открива през 1830 г. „училище с доста широка програма. В това училище се събрали момци от околните села и от Елена. Да получат църковно и малко светско образование, готвейки се за монаси, писари, дякони, четци и т.н.”⁴

През 1855 г. Къпиновският манастир приема двамата родолюбиви братя х. Теодосий (1820–1864) и х. Кесарий (1823–1893) Хорозови от Елена. Те били богати и решили да предоставят бащиното си наследство на светата обител. Теодосий приема монашески постриг във Витлеем и става хаджия. Служил е като I свещенодякон в Цариград (Българската дървена църква) в Цариград. През периода (1849–1951) е йеромонах, а от 1851 г. е игумен на Осоговския манастир. Архимандрит х. Теодосий е избран от братята за игумен на Къпиновския манастир на 29 юни (1855–1864), а иеродякон х. Кесарий за негов помощник. Те събарят старите ниски и тъмни килии от стария манастир и издигат днешната грамадна и красива сграда. Тя е двуетажна, а от пътя има вид на триетажна. В нея са разположени 55 стаи и помещения с нависнали навън еркери. Някои от стаите са с резба. Откъм двора сградата е с дълги чардаци, подпрени на дървени колони. Според д-р Константин Иречек „Новата двуетажна сграда, гледана от североизток с вид на триетажна, която завършва на юг с параклис, била равна на средновековен замък по стила на светогорските манастирски крепости”⁵ Влиза се през вход с дебела двукрила дъбова врата, обкована с големи тежки железни пулове. Външният изглед на сградата с високите

зидове и типичните по тях бойни мазгали, внушава респект пред светлата обител. „Над централния вход има стенопис с изображенията на „Св. Св. Кирил и Методий“ и „Св. Николай Чудотворец“. Там е надписа на ктиторите с годината на изографията – 1856.”⁶ Архимандрит х. Теодосий като игумен на Къпиновския манастир се включва активно в общонародната борба за независима българска църква. Той скъсва връзките с Цариградската патриаршия, като се отказва от ведомството на търновския гръцки митрополит. Във вестник „България“ от 29 март 1861 г. се съобщава, че: „Свещениците скъсват с гръцкия владика Григорий и на 19 март проклинат в църквите гръцкия патриарх, за представители на Търновска епархия в Цариград са избрани Пахомий от Рилския манастир, х. Теодосий – игумен на Къпиновския манастир и поп Петко от Търново... В началото на януари 1861 г. в Цариград пристигнали представители от цяла България... Търновска епархия се представявала от архимандрит – х. Теодосий игумен на Къпиновския манастир и поп Петко от Търново. Търновската църковна община след 1860 г. се новоорганизираща, като централна община, начело с председател – архимандрит х. Теодосий, секретар – Никола Златарски и касиер – Пандели Кисимов.”⁷ Този факт говори каква изключителна личност е архимандрит х. Теодосий.

Къпиновският манастир се включва в борбата против османския гнет през XIX век. Братята подслоняват въстаници, снабдяват ги с храна, боеприпаси, превързочни материали. И в трите въстания най-активно е участието на х. Теодосий Хорозов. През периода (1833–1835) се организира въстание под името „Велчова завера“, по името на главния организатор – търновеца Велчо Атанасов Джамджията. Негов помощник е Димитър Радев-Софиянлията, ръководещ строежа в Преображенския манастир. За център на съзаклятието е определен Плаковския манастир „Св. Пророк Илия“. „Манастирът се оглавява от храбреца борец х. Сергей-Шопа. Във въстанието са били въвлечени над 10 000 души, включително и монах Зотик – игумен на Преображенския манастир. За военен ръководител е бил определен капитан Георги Ст. Мамарчев, офицер от руската армия. В съзаклятието Велчова завера са били посветени игумена на Къпиновския манастир архимандрит х. Нефтелим с всички братя.

Най-дейно участие в организацията на въстанието взема проигумена х. Теодосий, който е бил първият помощник на иеромонах х. Сергий. Двамата подвеждат под клетва въстаниците в малкия храм „Св. Живоприемни източник“, който сега не съществува, освен един камък, който сочи, че там някога е имало храм.⁷⁸ Еленският чорбаджия х. Йордан Кисъов съобщава на гръцкия митрополит Иларион Критски за извършеното съзаклятие в Плаковския манастир, а последният на турските власти. Въстанието е жестоко потушено. Велчо Атанасов с помощниците си са обесени. Духовните лица са бити, изтезавани и затворени в Мъглижкия манастир „Св. Николай“, където умират от раните си. Двата манастира (наричани близнаци) са пострадали при разкриване на въстанието, много ценности са разграбени, сградите опожарени.

През 1856 г. Капитан дядо Никола Филиповски организира известната „Капитан Дядо Николова буна“. „За сборен пункт на четата е бил определен Петропавловския манастир край град Лясковец. През юнски ден на 1856 г. младежите са били поведени от Петропавловския манастир през Цервокорийската мера покрай Къпиновския манастир за Балкана. Младите четници с развято знаме са влезли в манастирския двор през широко разтворената врата. Те са били посрещнати от родолюбивия игумен архимандрит х. Теодосий Хорозов. Игуменът разпоредил денонощно манастирската пещ да изпича десетки хлябове за да запаси въстаниците. Четниците били снабдени с хляб и други хранителни продукти... След престой от няколко дни потеглили за Габровския Балкан, водени от смелия Капитан Дядо Никола. В неравен бой с врага Капитан Дядо Никола пада убит край село Дончевци.“⁷⁹

На 13 юли 1862 г. Къпиновският манастир приютява въстаниците от четата на х. Ставри Койнов от Сливен, участник в Кримската война. Въстанието е организирано от Георги С. Раковски, който вероятно е разчитал на помощ от сърбите. „На 14 юли 1862 г. чета от 70–76 души под водачеството на х. Ставри Койнов тръгнала от Петропавловския манастир и се отправила за Балкана с цел да стигне до Бузлуджа и слезе в село Енина, Казанлъшко. „Игуменът на Петропавловския манастир иеромонах х. Йосиф носел знамето и през нивите и ливадите повел четата към Къпи-

новския манастир. Рано сутринта младите момци с буйни песни нарушили манастирския покой. Четниците били посрещнати от игумен архимандрит х. Теодосий Хорозов, който бил във връзка ... с търновчанина Христо х. Николов, който снабдил игумена архимандрит х. Теодосий Хорозов с няколко пушки и ножове и няколко топа памук за превързване на ранените... На скъпите гости бил предложен богат обяд. Поради настъпилия проливен дъжд четниците останали три дни в манастира. След като получили боеприпасите, дрехите и медикаментите се изтеглили от манастира. Случайно или по предателство, търновският мютесарифин Хасан Таксим изпратил добре въоръжена потеря, която обградила манастира и околностите. В неравната борба на място са паднали 35 души от четата. Заловените живи четници били хвърлени в затвора. х. Ставри Койнов заедно със знаменосеца Тодор Бочоглу от Горна Оряховица успели да избягат в Балкана. Игуменът на Петропавловския манастир иеромонах х. Йосиф и иеромонах х. Теодосий Иванюков били задържани и изпратени в Диарбекир. Жестоко е бил изтезаван и бит игумена на Къпиновския манастир архимандрит х. Теодосий Хорозов в Давидовия хан в Търново. С богат откуп на следователя е бил освободен. С напълно разбито здраве той се върнал в манастира, а х. Ставри като руски поданик бил освободен.”¹⁰ Тези три въстания вписват името на манастира в героичния летопис на освободителната борба против османското владичество. Многократно манастирските килии и скривалища са посрещали апостола на свободата Дякон Игнатий – Васил Левски, Ангел Кънчев, отец Матей Преображенски, Филип Тотю, които са намирали подслон в манастира. Отец Рафаил разказва за паметната си среща, когато през 1871 г. Васил Левски и Ангел Кънчев в пътуването си от Елена за Търново, под прикритието на търговци, се отбиват в Къпиновския манастир и оставят един печатан позив от БРЦК в Букурещ, подпечатан с печат „ЛЕВ”, но с малък. „Да не продумате някъде дете не трябва, че видите ли тази пушка – разплаква тя майката на човека... Бре, корав и страшен човек беше този Левски! Уплаши ми окото този някогашен дякон! Наредил той комитети за буна в сума градове и села. Скоро момчета, ще настане тук пак българска царщина и тогава: Ликуй нине и весели ся

Сионе!”¹¹ Монасите са възхитени от дякон Левски и обнадеждени, че българите ще се освободят и ще имат своя държава.

„На 8 април 1873 г. бележитият възрожденец и борец за самостоятелна българска църква Търновският митрополит Иларион, известен повече като Макариополски на път за Елена, е посетил Къпиновския манастир. В манастира е пристигнал на Великата сряда след обед. На другия ден – Великият четвъртък той служил в манастирския храм. Радостта на братството е била голяма – за първи път те се почувствали напълно независими от бившите търновски митрополити-гърци.”¹²

След жестокото потушаване на Априлското въстание 1876 г. Русия и прогресивна Европа вдигат глас в защита на българите. Император Александър II обявява война на Турция на 27 юни 1877 г. Започва Освободителната война. От спомените на еленчанина Никола Хр. Михайловски, научаваме за появата на руските войски в България, за Освобождението на Търново и с какво вълнение и радост монашеското братство в Къпиновския манастир посреща руските освободители: „Пред портите на манастира намерихме игумена с калугерите да чакат и те казаците, които сутринта се били появили в околността и се върнали обратно. Те всички бяха радостно възбудени и благодаряха на бога, че им бе продължил живота да видят България освободена: – А какви бяха те? – запита един от нашите другари. – „Големи, хубави хора, потънали в прах с маждраци на високи катани” – отговори един, който ги бе видял. Бутнахме напред конете, а след нас игуменът викаше: ако ги срещнем по пътя, да им кажем, че ги чака в манастира”¹³ Михайловски продължава своя разказ за втората си среща с отец Серафим, който развълнуван споделя: „...милостивият бог ги доведе при нас да ги благословим и изпратим с молитви из нашата земя. Тук той не можа да завърши думите си от вълнение. Заведе ме в гостната си стая, отвори един дървен долап, приспособен за молитвеник, от който извади иконата на Възкресението Христово и я целуна: „С тази икона – каза той – посрещнахме освободителите, които всички поред я целунаха – целунете я и вие!” Аз взех иконата в ръце и с благоговение се прекръстих и я целунах. „Тя ще остане в тоя иконостас – продължи той, – за да напомня за вечни

времена възкресението и на България – и за ония които дойдоха и умряха за нашата земя... Тия хора, шепнеше той, с недовършени думи от вълнение заслужават да бъдат почитани като светци”¹⁴ Монашеското братство се прекланя пред подвига на освободителите, жертвали живота си за нашата свобода.

Полковник Фьодор Михайлович де Прерадович е командир на I-ва бригада на българското опълчение, в което влизат 6 дружини по време на Руско-турската война (1877–1878). В своя военен дневник той пише, че на 17 януари 1878 г. пътува до Елена: „От Търново бяхме излезли малко късно, поради което трябваше да търсим приют и място за нощуване в манастира „Св. Никола”. Впрочем Кесяков като българин навсякъде е посрещан с разтворени обятия. Така се случи и тук: насреща ни излезе сам старецът архимандрит и извънредно радушно ни предложи да разполагаме с една от неговите килии. Широкият манастирски двор, като този на манастира „Св. Илия” е опасан с яка каменна стена с тежки дъбови врати. Фасадата и прозорците на главното здание гледат към стръмнината, по каменистото дъно на която се носи същият поток, който тук образува малък водопад. Срещуположният скалист бряг, устремен към върховете, изцяло е покрит с девствена гора от всякакви широколистни видове. Сигурно строителят и първият настоятел на манастира е бил голям любител на природата. Трудно е да се намери нещо по-живописно от местността, заобикаляща равнината с манастирските постройки. В оградата освен малка бедна църква и няколко хамбара и склада се намира също дом за богомолци и пътници. Това е доста голяма двуетажна постройка, долепена към главното здание. Монасите са пет души. Архимандритът още доста здрав и бодър старец, дава на останалите братя пример за въздържание и трудолюбие. Той не се стеснява да върши лично най-груба работа. Като ни настани в своята килия и се разпореди за обед, уважаваният старец ни предостави за услуги един млад послушник, а сам отиде в храма да служи всенощна служба.”¹⁵ На другия ден – 18 януари полковник де Прерадович продължава своя разказ, възхитен от гостоприемството и човешината на къпиновското братство: „Пригответх се рано за път, но настоятелите не искаше да ни пусне, без да ни поднесе кафе. Трябваше да се

подчиним, за да зарадваме стареца, внесохме доброволна рента за храма и се разделихме като приятели с добрия хубав човек. Струва ми се, че този род типични герои труженици вече отминават. Когато архимандритът говореше за своята решителност да защити манастира от башибозуците и старческите му очи в същия момент блестяха от юношески огън, неволно си спомних отдавна миналите времена, когато и нашите монаси с чест са се отбранявали от врага, външен и вътрешен зад стените на Троицко-Сергиевския манастир.”¹⁶

Подполковник Лев Матвеевич Байков е представител на Генералния щаб към XI армейски корпус по време на Руско-турската война. Сражава се на Шипка, участва в боевете при град Елена. В края на военната си кариера достига до генерал-лейтенант. Изявява се като военен писател. Мемоарите му „Дела у Елены и Златарицы и Тырново и Шипка” са отпечатани във „Военный сборник” 1878 г. и във „Вестник Европы”. По време на Руско-турската война покрай манастира минават много руски войски на път за Елена. През месец ноември 1877 г. край Елена се водят тежки боеве. Градът е опожарен. Най-кръвопролитното сражение е на 22 ноември на позицията при село Марян. Населението бяга и намира убежище в двата манастира Къпиновски и Плаковски и в солидните колиби из „Еленските лозя” в съседство на двата манастира. Монасите подсигуряват на част от избягалото население не само подслон, но и храна. На 24 ноември 1877 г. Л. Байков пътува от Търново за манастира „Св. Никола” и вижда жестокото лице на войната и нерадостната съдба на бежанците, избягали от зверствата на турците след тежките боеве при Елена. „По пътя към манастира се точеха върволици коли за снаряди, транспортни коли и проч.; От време на време срещяхме натоварени с различни багажи коли на българи; всяка кола се теглеше от два бивола, завити заради студа с чулове – те гледаха с безразличие с големите си очи и бавно пристъпваха. Редом вървяха старци или жени, които с резки гърлени викове подкарваха биволите, като от време на време ги удряха с пръчките, след всяка кола вървяха мъже и жени, прегърбени под тежестта на товара на гърба си. Много жени бяха задянати с цедилки, от които стърчаха детски къдрави главички или се чуваше писък и

плач на бебета; редом с майките подскачаха по-големи деца и си духаха на ръчичките заради студа. Край село Федобей намерихме цели тълпи бежанци от района на Елена; те се бяха настанили във всички празни летни къщи в лозята.”¹⁷ (б. а. днес село Велчево). Светата обител и близката околност приютяват еленчани и техните фамилии, както и добитъка им. Напуснали в този трагичен момент родния дом те получават подслон, храна и сигурност. „Наоколо навсякъде имаше биваци на бежанци; край всяка кола около огъня седяха семейства, които си готвеха или си топлеха ръцете и краката; накъдето и да погледнеш – кози, овце, разпрегнати коне, биволи, напразно търсеци тревички или сухи листа и клони от храстите. Отвъд реката, която течеше край манастира между отвесни розовати брегове, също имаше много биваци, бежанци и стада; навсякъде се виеше дим от огньовете и като синкава пелена се разстилаше над тази пъстра картина, скриваща подножието на стърчащите зад манастира великани.”¹⁸ Манастирите не са били били безучастни към руските войски по време на Руско-турската война (1877–1878). Руският Червен кръст организира военен лазарет в двора и килиите на манастира за лекуване на ранените руски войни. „А при манастира „Св. Никола” видяхме много пъстра картина: на поляната пред манастира, от двете страни на шосето, се бяха разположили на бивак пехота и артилерия; войниците носеха от близките хрусталаци клони и си правеха колиби; имаше също разпрегнати лазаретни и празни транспортни коли; върху постлани на земята рогозки имаше купчини чували с провизии.”¹⁹ Л. М. Байков е описал подробно и точно руския военновременен лазарет. След ожесточените боеве при Елена има тежко ранени руски войници и офицери. В лазарета виждаш жертвите на касапницата-война. „Над портите на манастира се развяваше голям бял флаг с червен кръст. Вътрешността на манастира ни показа съвсем друга картина. В първия двор имаше много впрегнати коли, постлани със слама и чакащи реда си, за да влязат във втория двор, където преди всичко се набиваше на очи голяма шатра с развяващ се над нея червен кръст. Около шатрата на земята бяха наредени носилки с безмълвно лежащи на тях войници, завити със шинели – кой с превързана глава, кой с бинтована ръка с праметната през врата

превръзка; групички по-леко ранени седяха на земята или стояха, подпрени на стените; между тях сновяха милосърдните сестри със сиви рокли, с бели касинки на главите и ленти с червен кръст на ръцете. Към шатрата една след друга пристигаха коли; внимателно вдигаха ранените с носилки и ги слагаха върху сламата, след което колите се местеха в първия двор, а на тяхното място идваха други. Въпреки, че отстрани в двора имаше и други коли, и хусари-вестовои, и казаци, въпреки, че сновяха различни хора, дошли по различна работа, тук цареше пълна тишина; ако говореха, то винаги много тихо; даже конете сякаш разбираха, че не трябва да безпокоят ранените и мълчаливо стояха с наведени глави. Тишината се нарушаваше само от ясения глас на доктора, който седеше на една масичка до шатрата и извикваше фамилиите на ранените, на които е дошъл редът да се евакуират. Всички килии и помещения на манастира бяха заети или от ранени офицери, или от началници и офицери от щаба на отряда.”²⁰ Ставаме свидетели сме на всеотдайния и мълчалив подвиг на руските лекари и медицински сестри, воюващи на своя пост със смъртта. Офицерът Байков с голяма симпатия е обрисувал образите на медицинските сестри и тяхната самоотвержена дейност в Къпиновската обител: „Сестрите, (които бяха три) живееха в килия със същите размери като моята; съседната килия бяха превърнали в склад за превързочни материали и медикаменти. Сестрите, не бяха в килията – бяха отишли да правят превръзки. Аз също отидох да видя какво става. Голяма част от ранените, повечето тежко, бяха откарани предишното денонощие в Търново; в момента сестрите превързваха останалите; не можех без умиление да гледам колко нежно, меко и в същото време със сигурна ръка те си вършеха работата. Превързваха младо войниче, от долната част на гърдите на което вече бяха извадили кършума. Две от сестрите, госпожите Ю. и Е., светски особи, доста млади и хубави, отхвърляйки неуместното стеснение, правеха превръзката забележително добре, сякаш цял живот не са се занимавали с нищо друго. През времето, свободно от грижи за ранените, те понякога идваха при княза, облечени с неизменните си униформи, и с веселите си разговори внасяха в нашата бойна бивачна обстановка оня елемент на меко, успокоително и непринудено общуване,

който могат да дадат умните и образовани жени.”²¹ Виждаме новата руска жена, оставила родината, близките, всички удобства. По време на войната тя намира ново поприще. Включва се доброволно да помага на ранените и болните. Изпълнена е със смелост и търпение, обич и самопожертвование. Нейният безкористен подвиг е достоен за възхищение и възхвала.

Тежки са били загубите на руската армия в сражението при Марян и Елена „От 36-и пехотен Орловски полк били убити 474 и ранени 403 войници. Загинали 16 офицери и други 15 били ранени. Загинали или попаднали в плен били: полковник В. Н. Клевезал (командир на полка), щабскапитаните Розов, Домбровски, Середенко, капитаните Разнатовски и Щепански, поручик Романовски, подпоручиците Мзиев, Дацкевич, Москалев, Ласкевич, Николски, прапорщиците Степанов, Жилински, Горнич-Горницки, Сотски. От 34-ти пехотен Севски полк с командир Едуард Викентиевич Жиржински са били убити 455 и ранени 382 войници. От офицерския състав загинали 6 и ранени 11 души. В боя са загинали подполковник Улагай, щабскапитан Томкевич, капитан Вроцки, поручик Ушков, подпоручик Арсений Ярошенко и прапорщик Мерхилев.”²² В двора на Къпиновския манастир са погребани 10 руски войници от 36-и пехотен Орловски полк и 22 войници от 34-и пехотен Севски полк. Там почиват и костите на прославения във войната край с. Долни Марян, Еленско подполковник Георгий Улагай. „След Освобождението на България Олга Улагай – вдовицата на Георги Улагай идва в България и в памет на съпруга си оставя в Къпиновския манастир: голям позлатен напрестолен кръст с надпис: „Помяните павшего на поле брани полковника Георгия Улагая”, позлатен св. потир, дискос, копие, лъжичка звездица, голямо и малко св. Евангелия, подвързани с тъмно-червено кадифе и обковани със сребро, един комплект свещенически одежди от тъмно-червено кадифе, един комплект дяконски одежди от тъмно-червено кадифе. Върху първата страница на голямото Евангелие четем следното: „В княжество Болгарию, город Елена, монастырь Св. Николая, близ г. Тырново на сто пятьдесят рублей серебряных. Из города Обаяна, Курской губернии, Российской империи. От вдовы полковника Олги Улагай.”²³

Чест е за Къпиновската света обител като духовно просветно огнище, че четирима бележити духовника служили в нея като архимандрити са достигнали върха на иерархическото служене в Българската църква като митрополити: Софроний Врачански, Иларион Ловчански, Неофит Преславски, Иларион Неврокопски.

Св. Софроний Врачански (поп Стойко Владиславов) (1739–1813) е роден на 11 март в град Котел. През 1794 г. за игумен в „Св. Николай Чудотворец“ е избран Софроний йеромонах Котленски. През същата година е избран за митрополит на Врачанска епархия като Софроний Врачански. През 1803 г. заминава за Букурещ и служи като духовно лице. В началото на XIX век е приеман от влашкото и руското правителство за основен представител на българската общност. Българският архиерей Софроний Врачански постига единодействие с руския генерал Кутузов по въпросите за положението на българите по време на Руско-турската война (1810–1812). Освещава знамето на Българската Земска войска. Софроний Врачански е пръв последовател на делото на Св. Паисий Хилендарски. Направил е два преписа на „История славяно-българска“ през 1765 г. и 1781 г. През 1806 г. в (Ръмник) днес град Римник Вълча е издадена първата печатна книга на новобългарски език „Кириакодромийон“ („Неделник“). През 1861 г. пише автобиографичната си повест „Житие и страдание грешного Софрония“. На 31 декември 1964 г. Софроний Врачански е канонизиран от Българската православна църква.

Мирското име на Иларион митрополит Ловчански е Иван Иванов. Роден е в махала Горни Чукани – град Елена през 1800 г. „Обучението му в началото на XIX век е напълно в синхрон със състоянието на образователната мрежа. Селянчето, родено в еленските колиби, получава своите познания в килийното училище на Дойно Граматик („Еленски препис“ 1784 г.) и впоследствие трябва да разчита на знанията, които може да му даде Къпиновският манастир „Св. Никола“²⁴. През 1816 г. приема монашество като втори духовен син на игумена архимандрит х. Нефталим. В монашески постриг „Йоан Четец“ получил името Иларион. Служи при търновските митрополити на Гръцката патриаршия като дякон, иеродякон, архимандрит. От 1846 г. е протосингел на Търновската

митрополия. През юни 1850 г. е въведен в епископски сан в храма „Св. Димитрий“ в село Арбанаси като Аксиополски митрополит. Две години по-късно е избран за Ловчански митрополит, където светителствува 20 години 1852–1872 г. „През следващия половин век той не само преминава всички възможни нива от послушник до митрополит, но „попива“ както най-доброто, така и най-лошото от фенерската действителност и е единственият интронизиран за митрополит от двете църкви в две различни епархии – от страна на Патриаршията за Ловчански митрополит, а от страна на екзархията – за Кюстендилски. Той преминава през йерархията на Патриаршията, но преживява и цялото противопоставяне между двата народа, като му се налага да се спасява с бягство от „богоспасяемата си епархия“, подгонен от гражданството на Ловеч заради финансови спорове и обвинения в сребролюбство.”²⁵ Скъсва с Цариградската патриаршия и се присъединява към народните архиереи. Митрополит Иларион е председател на Първия Български Църковно-Народен Събор 1871 г. и умело ръководи 37-те заседания по време на които се поставят основните закони на българската Екзархия и нейните институции. На 12. II. 1872 г. е избран за първи български Екзарх. На 16. II. 1872 г. си подава оставката, поради старост, тъй като Високата порта не одобрява избора. Като представител на висшето духовенство митрополит Иларион е избран в Учредителното събрание 1879 г. и е най-възрастният депутат.

Неофит митрополит Преславски е роден в с. Церова кория. Замонашва се в Къпиновския манастир. Бил е протосингел на Иларион митрополит Ловчански. На 8 ноември 1865 г. е избран за игумен на Етрополския манастир „Света Троица“. Като мъдър клирик и църковник през 1871 г. е хиротонисан за митрополит Преславски.

Архимандрит Иларион Неврокопски (Иван Пенчев) е роден през 1850 г. в с. Церова кория. Приема монашеството в Къпиновския манастир на 6 декември 1871 г. Учи в Петропавловската духовна семинария в Лясковец (1873–1878) и в Одеската духовна семинария (1878–1884). Бил е учител в Солунската мъжка гимназия и в Одринското духовно училище. На 18 август 1891 г. е ръкоположен в иеромонашески сан в Цариград. Изпратен е за председател на Серската църковна община. На 13 декември 1892 г. е възведен в

архимандритско достойнство. На 24 април 1894 г. е ръкоположен за Неврокопски митрополит.

При възстановяването на българската патриаршия новоизбраният български патриарх Кирил, извършва през месец октомври 1953 г. символично приемане на патриаршеския пост от последния български патриарх Евтимий, като първо посещава Великотърновската епархия. По време на това посещение на 10 октомври 1953 г. той удостоява с внимание и Къпиновската Света обител. На 29 октомври 1972 г. тържествено се чества 700-годишнината от основаването на Къпиновския манастир „Св. Николай Чудотворец“ в нея взема участие вторият български патриарх Максим. В словото си нарича манастира „огнище на молитвен подвиг и чутовен героизъм“. Къпиновският манастир „Св. Николай Чудотворец“ е дал двама светци на българската православна църква: Преподобни Сергей Къпиновски, чийто гроб още не е открит, и св. Софроний Врачански – големият просветител и будител на българския народ.

Литература:

1. **Александров, Н.** Истории на двата съседни манастири Къпиновски „Св. Николай чудотворец“ и Плаковски „Св. Пророк Илия“ – В. Търновска епархия, Ст. Загора, 1978, Ръкопис, с. 15.
2. **Пак там**, с. 15.
3. **Цонев, Зв.** Старини из българската земя. т. 1, Пловдив, 1937, с. 24.
4. **Станев, Н.** История на Търновската подбалканска котловина. Т., 1942, с. 1 31.
5. **Иречек, К.** Княжество България. Част 2, с. 890.
6. **Александров, Н.** Истории на двата съседни манастири Къпиновски „Св. Николай чудотворец“ и Плаковски „Св. Пророк Илия“ – В. Търновска епархия, Ст. З., 1978, Ръкопис, с. 28.
7. **Пак там**, с. 58
8. **Пак там**, с. 90–91.
9. **Пак там**, с. 90–91.
10. **Пак там**, с. 92–94.
11. **Пак там**, с. 111.

12. **Пак там**, с. 112.
13. **Михайловски, Хр. Н.** „Из спомените на Н. Хр. Михайловски” – В. Сп. „Исторически преглед”, С. 1949, кн. 4 и 5, с. 624.
14. **Пак там**, с. 627–628
15. **Де Прерадович, Ф. М.** Спомени за Руско-турската война. С. 1977, с. 250.
16. **Пак там**, с. 250.
17. **Тютюнджиев, И., Цонева Л.** Търново и Търновският край по време на Руско-турската война 1877–1878. В. Т. 2017, с. 149.
18. **Пак там**, с. 149.
19. **Пак там**, с. 149.
20. **Пак там**, с. 150.
21. **Пак там**, с. 166.
22. **Станев, Хр.** Сраженията край Елена през Освободителната война. В.Т., 2006, с. 173.
23. **Александров, Н.** Истории на двата съседни манастири Къпиновски „Св. Николай чудотворец” и Плаковски „Св. Пророк Илия” – В. Търновска епархия, Ст. Загора, 1978, Ръкопис, с. 118.
24. **Палангурски, М.** Бащите на българската конституция. Мрежата на националната тъкан. В. Т., 2019, с. 21.
25. **Пак там**, с. 21.